

ASPECTE ALE RELAȚIILOR LINGVISTICE ROMÂNNO-BULGARE.
NOTE ETIMOLOGICE

Paraschiva Boboc
Universitatea Ovidius Constanța

Abstract

The present paper deals with the spread words of Romanian-origin in colloquial Bulgarian. The research reveals the existence Romanian words, which have not been not discussed previously by lexicographers (cașcaval, cășărie, berbant, dublă etc.).

Studiul comparativ-istoric a clarificat și sistematizat elementele pătrunse de peste un mileniu din diferite surse în curs de contact lingvistic dintre populațiile română și bulgară. Ambele limbi, cu fond ereditar diferit, au acumulat numeroase cuvinte de împrumut, în în diferitele și diversele etape de contact direct sau livresc, îmbogățindu-și zestrea lexicală. O imagine clară despre bogăția și valoarea stilistică a împrumuturilor oferă dicționarele „tezaur” ale limbilor română și bulgară, monografiile și glosarele dialectale.

În cele ce urmează ne oprim asupra unor cuvinte exceptate din *Dicționarul etimologic bulgar* (mai departe utilizăm sigla BER) care ne pune la dispoziție suportul opiniilor noastre care am dori să fie considerate o invitație la discuție.

Se poate afirma că BER cuprinde un număr important de cuvinte de origine românească, fie sedimentate în graiuri pe arii mai mari sau mai mici de răspândire, fie pătrunse în limba bulgară literară și în consecință, cu arie generală de răspândire. Desigur, nu se poate pretinde să fi cuprins toate regionalismele folosite în prezent sau cunoscute în trecut de purtătorii diverselor graiuri populare românești, întrucât, cum bine se știe, în secolul trecut și începutul acestui nou secol acționează nivelator limba standard sub influența educației lingvistice, mass-media etc.

кашквал / **kaškaval** “кашквал, кашквал, кашквал, кашквал, кашквал” – “un fel de brânză tare, galbenă, pregătită în formă de roată” (RBE VII, 319; vezi Vankov, 250-251; BER II, 300 : Mircev, 82; Niță-Armaș și col., 78; Osman-Zavera: 81).

Prin specializare termenul are înțelesul strict “кашквал”: кашквал – “cașcaval din brânză de oaie” în îmbinarea кашквал и кашквал și un sens figurat, depreciativ, în expresia colocvială кашквал “кашквал, кашквал, кашквал”, кашквал.

“turist care nu este rezistent, nu este călit, fără pregătire specială”, generând derivate și completând secțiunea apelativelor și onomasticii bulgărești.

Cuvântul are o răspândire generală, este menționat de K. Jireček (I: 222), înregistrat de dicționarul care a avut la bază limba bulgară populară, alcătuit de Naiden Gherov (1960), prima atestare scrisă datând din anul 1835 (Gheorghiev, II: 300).

Pentru originea cuvântului bg. *кашквал* s-au formulat două ipoteze:

Prima aparține lui L. Vankov care deduce termenul bulgăresc împreună cu rom. *cașcaval*, arom. *cășcăvâl* și tc. *kaşkavâl* din ngr. *κασκαβάλι*, provenit dintr-o formă dialectală *cascaval* al it. *caciocavallo*, cuvânt compus din *cacio* (< lat. *cāseus*) și *cavallo* (< lat. *cabalis*), pentru care presupune sensul inițial “brânză în formă de cal”.

Dar dacă admitem originea greacă pentru termenul bulgăresc, devine greu explicabilă redarea lui [σ] cu bg. [ʃ], întrucât acest fonem este stabil în cuvintele grecești din limba bulgară, iar, gr. [i] > bg. [j], ca *γινεά*, *πέρι*, provenite tot din greacă (comp. împrumuturile grecești din limba bulgară “ginere”, “pernă”; Mircev, 75-76 și 78). Prin urmare, originea grecească se exclude. Pătrunderea direct din italiană este și mai greu de demonstrat.

A doua ipoteză a fost formulată de P. Skorcev care a explicat cuvântul bulgăresc prin rom. *cașcaval*, iar pe acesta îl derivă din lat. *caseus cavallae* “brânză de iapă” (Skorcev, 167). Aceasta etimologie a fost adoptată de Mircev, care include termenul printre elementele lexicale bulgărești împrumutate din limba română.

În ceea ce privește etimonul cuvântului românesc, DLR, t. II, partea a II-a, fasc. A 2-a, 178, îl consideră împrumut italian, menționând răspândirea lui în limbile balcanice, iar DLRM (120), îl compară cu tc. *kaşkaval*, căruia îi atribuie, de asemenea, origine italiană.

Rosetti (ILRL, 409) consideră termenul *cașcaval* ca element turcesc pătruns în sec. al XIX-lea pe cale populară în perioada fanariotă, fiind acceptat ca termen al limbii române literare.

Bg. *кашквал*, rom. *cașcaval* și tc. *kaşkaval*, cuvinte oxitone, prezintă identitate sub raport fonetic și morfologic.

Din același grup semantic cu *urdă*, *cașcaval* și cu alte împrumuturi românești legate de păstorit, face parte și cuvântul *кашар* < rom. *cășărie* a cărei răspândire este semnalată în județele bulgărești Troian și Kotel (BER, II: 299; pentru prima atestare a cuvântului românesc vezi DLRV: 84; cf. DLRM: 120).

La cele expuse până aici adăugăm că termenul *дръголник* a dat onomasticii bulgare porecla *дръголник*, numele *дръголник*, *дръголник* în jud. Stara Zagora, Pleven, Devino și Blagoevgrad, iar *дръголник*; pe lângă derivatele *дръголник-брат*, *дръголник-баба*, *дръголник-мама*, *дръголник-баба* (formate cu sufix turcesc), numele de persoană *дръголник*, *дръголник* în jud. Asenovgrad, Plovdiv, Samokov și toponimul *дръголник*, lângă Sușilnița și Vălcedrân din județul Lom, al cărui granița nordică este Dunărea.

дръголник, *дръголник* / **drangolnik, drăngolnik** “*дръголник*” – “închisoare” (RBE, 384 < probabil din rom. *drăngălău*; cf. BER, I, 437; Osman-Zavera, 70).

În plan fono-morfologic corespunde rom. *drăngălău*, fiind asimilat substantivelor bulgărești cu formant bg. *-ник*.

Sensul “închisoare” este motivat de semantica termenului românesc.

Pătrunderea acestui împrumut românesc în vocabularul bulgar, cuvânt caracteristic și definitoriu pentru comunicarea dialogată și legată de un context concret, a fost facilitată, credem, de posibilitatea de a exprima sentimente și atitudini, dispensându-l pe vorbitor de formularea explicită a anumitor circumstanțe (caz de eufemism).

дубла / **dubla** “*дубла*”, *Scolopox maior*” – “becasină mare, *Scolopox maior*” (RBE IV, 464); “*дубла*”, *Scolopax maior*” *Capella media*” – “pasăre de vânătoare, *Scolopax maior* sau *Capella media*” (BER, I, 441, consideră că termenul bulgăresc provine din omonimul *дубла*, “*дубла*”, “galben, pandantiv”, luând ca reper factorul cromatic : bg. *дубла* < rom. *dublă* - Nestorescu, 141; Osman-Zavera, 70).

Sensul cuvântului bulgăresc se explică mai firesc pe un fond românesc, unde originea termenului *dublă* este asigurată de forma franceză *becassine double*, deci becașină mare, dublă, iar denumirea păsării respective s-a obținut prin izolare și simplificare *dublă*, specia fiind de diferite dimensiuni (cf. Nestorescu, 141 și întreaga bibliografie asupra problemei). Aceasta idee este mai aproape de realitate decât sensul metaforic al omonimului *дубла* “galben, salbă de galbeni”.

În acest caz, cuvântul poate fi considerat împrumut direct din limba română ca termen popular vânătoresc.

картоф / **kartofor** “*картоф*”, *картоф*” < rom. *cartofor* (RBE, 254).

Sub aspect fonetic și semantic corespunde rom. *cartofo*, pătruns în limba română din neogreacă în secolul al XVIII-lea (Rosetti, ILRL: 430 și 435).

În limba bulgară cuvântul este atestat la sfârșitul veacului al XIX-lea la autori care au avut relații strânse cu România (de ex. Ivan Vazov).

Împrumutul românesc este cunoscut și sub forma populară *кѣрѣлѣ* < *кѣрѣлѣ* + suf. bg. -ѣ.

E de la sine înțeles că acest împrumut se întâlnește cu precădere în varianta periferică a limbii. Desemnând o noțiune neimportantă, are o circulație limitată, astăzi fiind “învechit”, așa cum este prezentat de *Dicționarul limbii bulgare*.

кѣрѣлѣ / *krajlama* „кѣрѣлѣ, кѣрѣлѣ, кѣрѣлѣ” – „netrebnic, vântură-lume, tâlhar” (RBE VIII, 132; BER II, 710).

Termenul trebuie pus în legătură cu *кѣрѣ*, întrebuințat în nord-estul Bulgariei și formantul de origine turcă -ѣ. Bg. *кѣрѣ* (BER II, 706) < rom. *crai(u)* (DLR, t. I, partea a II-a, 869-872), pătruns în limba română populară din slavă și dezvoltând o bogată gamă de sensuri, printre care, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, la București apare și sensul “bărbat ușuratic” (Mihăilă, 132; cf. DA, t. I, partea a 2-a, 870).

Cu acest înțeles cuvântul a pătruns în bulgară devenind etimon direct și pentru alți termeni cu valoare afectivă: *кѣрѣлѣ* < *кѣрѣ* + suf. -ѣ, înregistrat în zona orașului Kotel, *кѣрѣлѣ* < rom. *craidon*, *кѣрѣлѣ* < rom. *crailăc* (BER II, 710; cf. DA, t. I, partea a II-a, 872; DLRM, 194).

BER semnaleză și prima atestare la autorul Țani Ghincev, în anul 1890.

Este adevărat că aceste cuvinte sunt în limba bulgară de astăzi termeni dialectali și învechiți, dar în secolul al XIX-lea, când sunt atestate în forma scrisă, au avut o răspândire mult mai largă, unele fiind cuprinse în dicționarul lui Gherov-Pancev, 176.

кѣрѣлѣ / *berbant*, *кѣрѣлѣ* / *berbant*, pl. *кѣрѣлѣ* / *berbanti* „кѣрѣлѣ, кѣрѣлѣ” – „netrebnic, escroc” < rom. *berbant* < it. *birbante* (RBE I, 573; BER I, 44; Niță-Armaș, 75; Osman-Zavera, 36).

Cuvântul românesc corespunde sub aspect formal și semantic cu rom. *berbant* (comp. *berbantlăc* în DLRM, 77; *berbant* și *berbantlăc* în DA, t. I, partea I, 543).

Element injurios, aparține limbajului popular, fiind folosit în anumite situații colocviale.

Окибoлe / **okibole** „*оч. с@с@оr*”, *Matricaria chamomilla*” - „planta *ochiu(l)-boului*, *Matricaria chamomilla*” < din rom. *ochiu(l)-boului* (RBE, IV: 833).

Termenul românesc este localizat în jud. Nikopol. Forma bulgărească se explică prin adaptare la graiul bulgăresc în care diftongii se simplifică. Este glosat și în graiul s. Novo selo, jud. Vidin cu forma *оsоооo*, sat despre care se știe că este locuit de populație de origine română.

Каруцашин / **karucașin** < rom. *căruțaș* (BER, II: 256).

Cuvântul nu ridică probleme sub aspect fonolo-morfologic și semantic; etimonul românesc este adaptat, prin adăugirea formantului bg. -ш, împrumutul subordonându-se categoriei de substantive *nomina attributiva*.

Este folosit în jud. Silistra, iar aria lui de răspândire se conturează ca o cîntinuantă firească a ariei termenului românesc.

O constatare imediată privește sfera de manifestare a acestor cuvinte. Elemente spontane, glosate în dicționarele reprezentative ale limbii bulgare, indiferent dacă circulația lor este generală sau regională, ele conferă un plus de expresivitate variantei normate, largesc sinonimia în bulgară, facilitând ca o noțiune să fie prezentată în funcție de necesitate și circumstanță sub diferitele lor aspecte.

ABREVIERI

BDA I-IV	<i>Български дикционар</i> , vol. I, Sofia, 1964; vol. II, 1966; vol. III, 1975; vol. IV, 1981.
BER I-V	VI. Gheorghiev (redactor), Iv. Gălăbov, I. Zaimov, St. Ilcev ș.a., <i>Български речник</i> , I-V, 1971, Sofia, (publicarea continuă).
DA I-XII / DLR	<i>Dicționarul limbii române</i> , redactor Sextil Pușcariu, Tomul I, partea I (AB), 1913, partea II, 1939; partea III, fasc. 1 (D-De), 1949; Tomul II, partea I (F-I), 1934, partea II, fasc. 1,2,3 (J-Lojnița), 1940, 1948, București (Academia Română); [DLR] Serie nouă, redactori responsabili Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Ion Coteanu, Tomurile VI-XII, 1965-1994; Tomul. XIII, partea 2-a, Litera V (Venial-vizurină), București, 2002.

DLRV	G. Mihăilă, <i>Dicționarul limbii române vechi (sfârșitul sec. X-începutul sec. XVI)</i> , București, 1974.
Duridanov	Iv. Duridanov și col., <i>Древнеболгарско-славянско словоизменение</i> , Sofia, 1993
Gherov-Pancev	N. Gherov, <i>Словарь болгарско-славянских слов</i> , I-V, Ediție fotomecanică, Sofia, 1975-1978; vol. VI – <i>Dopälnenie [Словарь]</i> de T. Pancev, Sofia, 1978.
Jireček	K. Jireček, <i>Словарь болгарско-славянских слов</i> , I, Plovdiv, 1899
Mangiulea	Mariana Mangiulea, <i>Împrumuturi lexicale românești în limba bulgară literară</i> , Editura Universității din București, București, 2000.
Mihăilă	G. Mihăilă, <i>Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic</i> , București, 1960.
Mircev	7. <i>Словарь болгарско-славянских слов</i> , Ediția a 3-a, Sofia, 1978.
Mladenov	M. Mladenov, <i>Словарь болгарско-славянских слов</i> (1966), „Linguistique Balkanique”, XIII, Sofia, 1970, 2, p. 27-30.
Nestorescu	V. Nestorescu, <i>Cuvinte românești în limba bulgară</i> , “Studii de slavistică”, II, București, 1971, 141-146.
Osman-Zavera	Maria Osman-Zavera, <i>Raporturi lingvistice româno-bulgare</i> , București, 2002.
Radeva	Vasilka Radeva, <i>Словарь болгарско-славянских слов</i> , Sofia, 1991
RBE I-VIII	Kristalina Ciolakova (red. Șef), Keti Niceva, Siika Spasova-Mihailova, <i>Rečnik na bălgarskija ezik</i> [Словарь болгарского языка], I-VIII, 1977, Sofia.
Rosetti	Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, <i>Istoria limbii române literare</i> , vol. I. <i>De la origini până la începutul secolului al XIX-lea</i> , Ediție a 2-a, revizuită și adăugită, 1971.
Skorcev	P. Skorcev, <i>Словарь болгарско-славянских слов</i> , 6/2, Sofia, 1956, 158-169.
Vankov	L. Vankov, <i>Словарь болгарско-славянских слов</i> (1762-1860), „Linguistique Balkanique”, 1959, p. 203-353.
Vasmer	M. Vasmer, <i>Словарь болгарско-славянских слов</i> , traducere din germană și adăugiri de O. N. Trubaciov, 1964.

Zmееv-1992

Racio Zmееv, *Съвременни лингвистични промени в българския език*, т. 1, 1992, nr. 9, 1992, p. 269-287.

Zmееv-1993

Racio Zmееv, *Съвременни лингвистични промени в българския език*, т. 1, 1993, nr. 10, 1993, p. 203-220